

MOZOG NAGY IMRE

Jár a baka, jár (8.)

Részlet a *Fújnak a fák, Ides című* önéletírásból

2014-ben, az első világháború kitörésének századik évfordulója táján folytatásban közöltünk több részletet egy nagyváradi postamester frontélményeit megörökítő, torzóban maradt emlékiratából. Újabb sorozatunkat a hadikórházak – háborús memoárokban ritkán megörökített – világból válogattuk, a halálos fejsébét csodával határos módon túlélő fiatalember emlékeiből. Érmellék, azon belül Albis szülötte 1892. október 8-án látta meg a napvilágot, egy föld nélküli zsellércsalád sokadik gyermekeként. Félbemaradt önéletírása gyermek- és ifjúkorát, az első világháború előtti „boldog”(?) békeidőket, frontélményeit, kései tanulmányait és Trianon után váradi polgárként megélt éveit tartalmazza, 1924-ig bezárólag. A két világháború között nagyváradi, erdélyi lapokban olykor cikkeket, verseket közlő, vitathatatlan íráskészséggel, humorral, végzettségénél magasabb műveltséggel rendelkező tollforgató hagyatéka hiteles dokumentum és lebilincselő olvasmány.

Sz. A.

Pétervárott véres összetűzések zajlottak le a békét követelő tömegek és a cári katonaság, illetve az új, a februári forradalom karhatalma között. Háromszáz halotról jött jelentés, amikor a tömeg „békét!”, „kenyeret!” jelszóval a cár eltávolítása után további forradalmi változásokat követelt.

A királyi pár távozása után engemet újra visszahelyeztek a fogdának kinevezett pavilonba. A tíz nap letöltése után értem jött egy írnok és egy ápoló. Már vissza se helyeztek a korábbi kórtermembe, hanem rövid úton átpasszoltak a Váci út 57 alatti, ma is létező általános iskola épületébe, ahol akkor az ún. Duna-balparti Országos Rökkantiskola működött.

Még el se helyezkedtem jóformán az első emeleti 9. szoba egyik ágyán, alig távoztak el Bajza utcai kísérem, máris jött az irodavezető altisztje, mondván, hogy a tanácsos úr kéret.

A tanácsos úrhoz az irodán áthaladva lehetett bejutni, ajtaján kis zöldzománccal díszelt tábla díszelgett, ezzel a felirattal:

Berecz Gyula m. kir. tanácsos. Kopogtatok illedelmesen, s a „szabad”-ra belépek. Katonásan jelentkezem, hogy:

– Nagy Imre hadirokkant káplár, parancsára, megjelentem!

– Nem jól tette, fiam, hogy azt mondta, „parancsomra” jelent meg. Óhajomra történt!

Megköszöntem, és leültem a karosszékbe. A tanácsos úr visszaült a helyére, valamiféle iratcsomóban babrált egy kis ideig, végül letette:

– Azért kérettem, kedves fiam, mert kísérem iratai között az egyikben az áll, hogy maga a Bajza utcában botjával megverte a kezelő orvost. Ugye, ez nem igaz?

– Sajnos, igaz, tanácsos úr! Nem mondom, hogy nem szégyenkezem miatta, de rögtön hozzátehetem, hasonló helyzetben újra csak azt teném! Egyáltalán nem bántam meg, kibabrálni magammal soha, senkitől se hagyom!

Kérésére elő kellett adnom, mi, hogyan történt. Azt már tudta kísérő irataimból, hogy tíz napot ültem miatta fogdában. Amint hallgatta, amit előadok, időnkint csóválta a fejét. Nem tudtam, hogy rosszallólag teszi-e, elítélve hőzöngő magatartásomat, vagy azzal nem ért egyet, ahogyan velem szemben eljárak. Elmondtam azt is, hogy s mint kerültem oda, kezdve sebesülésemtől az albisi hasra esésen, a Hazay Samunak írt levélen át, a legutóbbi napok eseményeiig.

– Lehet, hogy a tanácsos úr nem hiszi el, amit mondok, hiszen ma lát életében először. Irataim közt akad, amiben csupa rosszat írnak rólam, de ha mindarra, amit előadtam, becsületszavamot adom, talán hisz nekem! Én tanulni szeretnék, kérem szépen, nem most, hanem már iskolahagyott korom óta! Akkor a debreceni kollégiumba javasolt falum papja, tanítója, de anyám visszatartott. Azt mondta, ha eggyel több urat akarnak, akkor csináljanak maguknak, ne vegyék el a szegények jövődjét családfenntartóját. Én becsülettel öreg szüleim mellett maradtam, mert beláttam, hogy valakinek ki kell húznia a kátyúba jutott szekerüket a sárból. Sikerült. De jó előre megmondtam azt is drága szüleimnek, hogy később rám ne számítsanak, mert én Albisról úgyis eljövök, mihelyt az ő dolgaikat rendbe raktam. Van nékem még több testvérem is, miért csak az én dolgom lenne életem végéig velük lenni? És amikor kitört a háború, akkor én kettőzött lelkese déssel kaptam hátamra a katonaládát, tanácsos úr! Mentem védeni a hazámat, és egyúttal kihasználtam a bevonulást arra is, hogy szárnyaló ambícióimat kövessem: a sárba visszahúzó falumból elszakadjak. Nem úr akarok én lenni, hanem kellő műveltséggel és ismeretekkel rendelkező ember!

– És sebesülése, illetve kiszuperálása után miért nem fordult rögtön hozzánk, vagy ha úgy teszik, hozzám?

– Én tudtam, hogy van hadirokkant iskola, de azt nem tudtam – és senki se volt hajlandó felvilágosítani –, hogy hol, és oda miképpen lehet eljutni. Folyton azt mondták, majd az Országos Hadigondozó Intézet oda irányít. De nem tett az ügyben senki semmit! Nem találtam más megoldást, mint erőszakoskodni, ahol csak lehet, botrányt csapni, kiküzdeni magamnak, amit akarok. Valóban bűn ez?

– Nem, nem az, a katonai bürokrácia útvesztője... Remélem, most, hogy ide jutott hozzánk, megnyugodott?

– Igenis, tanácsos úr!

– Hány osztályt végzett?

– Hat elemít, a falum református iskolájában, kitűnő bizonyítvánnyal. Mindig jól tanultam, ezután is úgy akarok.

– Rendben van. Mivel lábrokkant, intézkedni fogok, hogy a földszinten helyezték el. Köszönöm, hogy megtisztelt a bizalmával. Most lekísérik magát a földszint 4-es szobába, ott lesz a helye.

Búcsúzóul újra kezelt fogott velem. Valósággal meghatott ez a fogadtatás és beszélgetés. Az ajtóig kísért, és kiszólt, hogy segítsenek nekem leköltözni a földszinti szobába. Ott éppen nem volt ún. szobaparancsnok. A tanácsos úr intézkedett, hogy ezt a tisztséget bízzák rám. Így lettem a Váci út 57. szám alatti iskolában akkor berendezett, bentlakó rokkantszállás földszinti 4-es szobájának szobaparancsnoka, 1917 márciusában.

1956 tavaszán jártam utoljára Budapesten – egyúttal 1918 vége óta első ízben –, és akkor Pesten lakó Imre fiamat megkértem, kíséren el addig az iskoláig, hadd lássam újra! Mikor leszálltunk a Váci úti villamosról, és az elé az iskola elé értünk, kicsordult szememből a könny. Csak én tudom, mit köszönhetek ennek az épületnek, illetve a benne eltöltött közel két évnek. A környéke alig hasonlított az 1917–18-as években megismert utcaképhez, azóta teljesen átépült. De maga az épület, ahol tudásra éhes parasztból szellemi emberré sikerült magamat csíholni, feledhetetlen tanáraink önzetlen munkája nyomán, az maradt külsőre, ami volt. Ettől elérzékenyültem.

Mikor elhelyezkedtem 1917-ben az épület földszinti 4-es szobájában, rögtön levelet körmöltem szüleimnek, Albisra. Ebben megírtam, hogy bejutottam végre az iskolába. A leveleket nem lehetett akkoriban lezárva feladni, a cenzúra miatt. Albison a jegyző kezelte az Ottományon át érkező postát, csak természetesen, hogy elolvasta, mi áll benne. Aztán elmesélte a bírónak. Ides a boltban összeakadt a bírónéval, s az megszólította:

– Hallom, Zsuzsi néni, hogy a fia középiskolát végez Pesten!

– Igen, ilyesfélét írt nekem is, ha nem is középiskolát.

– Nahát, csak írja meg neki Zsuzsi néni, hogy kár annyit küszködni, mert se a jegyző úr, se a tanító úr, se a pap nem fog leköszönni a maga fia kedvéért az állásáról, akármennyit tanul is, hogy fölkapaszkozzék!

– Tudja, lelkem – vágott vissza Ides, ahogy aztán nekem levélben megírta –, először is ő nem küszködik, mert jobban fog a feje, mint az említett három úr közül az elsőnek! És nem akar kitúrni senkit itt, Albison, az állásából, mert eleget Albisból, a tanító urat kivéve mindenkiéből! És ha már eccer tanul, nem lesz bolond ilyen semmi állással beérni, mint Albison jegyzőnek vagy bírónak lenni, lelkem, Ozsváthné. Hát mi az, hogy a maga ura lett a bíró? Annyi, mint tehénlepény az úton! Még annyi se, mert azt legalább télen el lehet tüzelni, ad valami meleget. Na, Isten áldja!

– Ó, jaj, de oda van avval a nyomorékiskolával! – tüzelt vissza Ozsváthné.

Így fogadta falum „elitje”, hogy én is tanulhatok. Ides meg, aki ezerszer elátkozott, hogy otthagynom őket, megvédett...

Az Országos Hadigondozó Intézet kebelébe tartozó, akár annak valamelyik hodályában „utókezelt”, akár valamelyik tanintézetében továbbképzett rokkantakat mi magunk között a „Dollinger-brigád” tagjainak neveztük, az egyszerűség kedvéért. Előbb csak a művégtaggal ellátott rokkantakat számítottuk ide, később az olyanokat is, mint én, és lényegében minden „gondozott” hadirokkantat. Dr. Dollinger Gyula orvostanár talán nem is tudott erről a körünkben általánosan használt elnevezésről. Később, a húszas évek elején ő lett az Országos Orvosszövetség elnöke. Ez időben a mi patrónusunk volt. Elegánsabb dolog volt magunkat „Dollinger-brigád”-nak hívni, mint mondjuk, Koldus Bandának, ami

szintügy nem mondott volna ellent a valós tényeknek. A Timót utcai Hadigondozó utókezelői – tudtommal – általában Pesten voltak, a továbbképző intézetei úgyszintén, egyedül a tüdősérülteket kezelték Besztercebányán.

Ez a Váci út 57. szám alatti községi népiskola afféle kollégiumi funkciót látott el. Félig-meddig katonai fegyelemben éltünk, de teljesen szabad ki- s bejárással. Minden teremben volt egy szobaparancsnok, ezeket egy főhadnagy parancsnoksága alá helyezték, aki szintén mülábas rokkant volt, és együttműködött az intézményt irányító királyi tanácsos úrral. A földszint 4-es számú szobában, amelyben engem tettek szobaparancsnokká, tiszttem a rend fenntartására, időnk takarékos beosztására, illetve arra szorítottok, hogy egyikünk ne zavarja a másikat a tanulásban, a vizsgákra készüléskor. Volt ott első polgáristától tanítóképzősig, felső kereskedelmistáig mindenféle továbbtanuló. A termekben maradtak a katedrák és a fali fekete táblák. A padok helyén ágyak, asztalok, székek. De minden tele poloskával, amikor ide bekerültem. Egy igen jóképű, fiatal kis takarítónő tartotta a tisztaságot (távol tőlünk), de inkább a fenekét oda annak, aki valamit adott érte. Akár élelemben, természetben, akár romló pénzben. Következésképpen olyan koszos volt minden, hogy menekülni kívántam a szobánkból. Folyton udvaroltak neki; valaki épp leszállt róla, vagy éppen fölkecmergett, ezért nem ért rá a partvissal, felmosóronggyal törődni. Eleinte a fiúkat akartam lebeszélni arról,

ami folyik, de hát ehhez olyan ostobának kellett lennem, amilyen voltam. Meg gyávának... Mert nem resteltem ideírni, a kis nő bájai engem is vonzottak volna, de rettentően félttem az akkortájt villámgyorsan terjedő fertőző nemi betegségektől, ezért föl-fölgerjedő vágyaimat inkább azzal a módszerrel próbáltam csitítani, amelyről akkortájt még az volt az orvosok véleménye, hogy gerincsorvadást okoz, vagyis amely módszer szerint „a kéz mindig kéznél van”. De ahogy a fonákjára fordított aforizma mondja, „az élet az ábrándozás megromlója”. Nemigen volt időm s erőm a gerincem sorvasztására sem. Naphosszat tanultam, ha volt mit, akkor dolgoztam is, este rogytam az ágyba, és aludtam, ha hagytak.

Éppen akkor, amikor én a Váci úti rokkant-kollégium lakója lettem, indult egy tanfolyam, amelyikbe a mindössze hat elemivel rendelkező, jófejű hadirokkantokat toborozták, hogy rövid hónapok alatt, elvégezve egy előkészítőt, letegyük a különbözeti vizsgát az I. és II. polgári iskolai tananyagból. Az iskola, ahol tanítottak, szintén a Váci út páratlan oldalán állott, egy sárga keresztépületben, ha jól emlékszem, valamiféle „Apponyi-ház” udvarán. Villamoson jártunk oda, délelőtt és délután. Igazgató tanárunk ott Muzsnay Dénes volt. Már nehezen emlékszem vissza mindegyik tanárunk nevére, de az öreg Meszlényire, pipafüsttől sárgult bajuszával – akiről az a hír járta, hogy Kossuthal sógorságban állott –, Erődy Sándor magyartanárra, aki főhadnagy egyenruhában járt be tanítani, Lenkeyre, aki irodai és kereskedelmi ismereteket tanított, Tass rajztanárra, Kelemen Mihály számtan- és mértantanárra, Lányiné történelemtanárra, Kovács Sára természetrajztanárra is visszaemlékezem még. Sőt, az Imre fiam által a pesti kiadója és a *Népszava* révén megismert H. Lányi Piroskáról, aki akkortájt – a hatvanas évek első felében – gyakorta írta kis HLP aláírású cikkeit a lapba, kiderült, hogy annak a Lányinének a leánya, aki nekem hadirokkantságom idején polgári iskolai tanárnőm volt. Levélkapcsolatba is léptem a fölfedezés után HLP-vel. Mint kiderült, nem csak nekem volt Lányi Piroška édesanyja egyik legkedveltebb tanárom, hanem én is az ő kedvenc tanítványai közé tartoztam. Erre még HLP is emlékezett.

A gyors- és gépírást oktató tanárnő nevét már elfeledtem, valamint a kertészeti ismereteket tanító tanárunkét is. Az viszont úgy rémlik, hogy dr. Darvas tanította a gyógynövénytant, a fizikai fölrajzot és a csillagászatot Muzsnay igazgató

kedveltette meg velem. Hittant is tanultunk, de mivel én a komeni kórházban való magamhoz térés és az albisi pocsolyába esés óta hadilábon álltam a hittan szerinti Istennel, oktató szolgájával sem volt felhőtlen a kapcsolatam. Sokat korholt, hogy nem tudom fölmondani kívülről ezt vagy azt a hittanleckét, ráadásul – ő már ekkor hallott Leninről, én még sokáig nem! – valamiféle elő-bolsevistát sejtett bennem. Óvta tőlem a református egyházat is, meg a bajtársaimat is. Sokat szólalkoztunk, veszekedetünk az ő óráin. Meg is fenyegetett:

– Maga, Nagy Imre, nagyon téved, ha azt hiszi, hogy mindenből jelese lehet! Ha én hittanból elbuktatom, akkor osztályt kell ismételnie!

– Az se baj, nagytiszteletű úr – feleltem nekibátorodva –, ha ön nem, majd átenged a katolikus pap! Mert akkor én azonnal áttérek!

Gyűlölte a katolikusokat, ez nagy döfés volt hittérítő és hiterősítő lelkébe. Attól fogva rám se nézett, föl se kérdezett, be is mószerolt az igazgató úrnál. Az meg szokimondó ember volt – sokat tapasztalt az életben –, jön egyszer velem szemben, megállít, s azt mondja:

– Hallja-e, Nagy Imre, maga aztán jól megbaszta a saját papját! Hogy is volt ez az egész?

Elmeséltem. Somolygott sárgára füstölt bajsza alatt:

– No, majd csinálunk valamit!

Sose jött szóba többé az eset, igaz, erőszakos papunkat is átvezényelték valahová, más jött helyette, majd aztán senki.

Egyik este, mikor az iskolából hazatértem, és már jó előre viszolyogtam a „Dollinger-brigád” poloskáitól, ott állott a Váci úti iskola bejárata előtt egy sánta, kancsal, rücskös képű, ferde derekú, rettentően csúnya cigányasszony. Még arra gondoltam, valami rokkant katonára vadászik, s nem nézett tükörbe az istenadta. Leszólít:

– Mondja csak, ídes vitézs úr, nem kéne ide magiknak egy szorgalmás takarítónő? Éheznek a lurkók, odá ázs emberem, kéne egy kis kereset!

Végignézttem rajta, no, mondom, ezen aztán nem fog fetrengegni a tanterem népe! Aki csak ránéz, elfut Újpestig meg vissza.

– Jöjjön csak be velem, elmegyünk a gondokhoz, ő tudja, hogy kell-e munkaerő. Én ajánlani fogom!

– Jáj, hogy ázs Ūristen álgya meg, vitézs úr, de árányos ember á vitézs úr...

Az írnok is végignézett azon a rémségen, akivel beállítottam hozzá, s megkérdezte:

– Hol az isten csudájában tudott fölszedni egy ilyen madárijesztőt?

– Takarítani ő is tud – mondom –, éheznek a gyerekei. Az a kérdés, van-e üresedés?

– Az lenne, éppen a másodikon van hely, de hát ha beosztom valamelyik szobába, elfut a nép a Dunának!

– Azzal maga ne törődjön – mondtam az írnoknak. – Aki túri a poloskát, az fusson is. Én nem tűröm! Tudja, mit? A földszint négyesből helyezze át azt a mi csinos kis takarító cicuskánkat a második emeletre, akkor nem futnak el onnan az emberek, hanem még a Dunából is iderohannak a kanhalak. Ez a nő meg takarítson helyette a mi szobánkban. Én vagyok a szobaparancsnok, bízza csak rám!

– Jól van! Kezdheti is! Ūgyis agyonverik magát a 4-esben!

Nem mondom, amikor közöltem a fetregővel, hogy mától a második emeleten terjessze a kankót, mert itt, ebben a

koszos 4-es szobában mostantól ez az asszony fog tisztaságot teremteni, a csinos fruska átkozni kezdett. Meg a szobatársaim is, amennyire a félkatonai fegyelem az ő számukra ezt lehetővé tette, de ők inkább hangos kacagásban törtek ki. Még hogy ez a senki, ez a boszorkány, ez a gnóm fog takarítani itten? Látszik, hogy agylővést kaptál!

A cigányasszony sírni kezdett, még hogy ő „boszorkány”, még hogy ő „gnóm”? Fogadkozott, hogy így, meg úgy, én meg lekussoltam a szemtelenkedőket, és sürgettem a cigányasszonyt, kezdjen munkához. Itt én parancsolok!

Három nap múlva mintaszoba lettünk! Poloska kiirtva, minden lemosva, padló föltisztogatva, az ablakok ragyognak.

– Jól van, Boriska, csak így tovább! Azzal meg ne törődjék, ki mit mond magának!

Szobánk többi lakója hamarost belátta, hogy jó takarítónőt sokkal nehezebb szerezni, mint lusta kurvát. Már ilyeneket is elcsípett a fülem, amint egymásnak mondogatták:

– Azért igaza volt a káplár úrnak! Nem jobb egy ilyen szép, tiszta helyen lakni és tanulni? Egyebet csinálni másutt is lehet...

(Folytatjuk)

*A szöveget gondozta és szerkesztette:
SZILÁGYI ALADÁR*